

Oponentský posudek bakalářské práce Jakuba Hankiewiczze „Fokalizace.“

Bakalářskou práci Jakuba Hankiewiczze lze charakterizovat jako naratologicky zaměřenou analytickou studii. Z hlediska obsahového lze v předkládané práci rozlišit část obecnou (tj. literárněteoretickou) a část interpretační, v níž – jak slibuje anotace – má být doložena „užitečnost analýzy fokalizace při interpretaci literárního textu“, resp. má být předvedeno hledisko jako „klíč k interpretaci textu“. Z toho je zřejmé, že autor sám těžiště své práce vidí nikoli v jejích teoretických pasážích, jejichž předmětem je prezentace vybraných pojetí fokalizace v moderní naratologické teorii, nýbrž až v její druhé, praktické části, v níž se na vybraných textech české literatury 19. a 20. století prověřuje „nosnost“ interpretačního přístupu opírajícího se o analýzu fokalizace.

V teoretické kapitole si autor vymezuje problematiku fokalizace, resp. jak vůbec k této entitě přistupovat, jak ji v konkrétním literárním textu uchopit a popsat. Těžko však lze od kapitoly v rozsahu zhruba deseti stran očekávat víc než jen dílčí sondu do dané problematiky, když i v rámci standardních úvodů do teorie vyprávění (Gérard Genette, Rimmon-Kenanová, Seymour Chatman) je dané otázce věnován větší prostor. Oceněníhodné je, že se autor nevydal snadnou cestou „digestu“ z dostupných příruček, příp. z nejnovější české přehledové práce k zkoumané naratologické kategorii od Jiřího Hrabala, nýbrž že jednotlivé pojmy a přístupy již zde vykládá a prověřuje na povětšinou vhodně zvolených příkladech z textů, jimž se pak komplexněji věnuje v praktické části. Tuším, že to byl jeden z těchto textů, totiž Němcové *Babička*, který autora přivedl k polemice s Doleželovým pojetím klasického narativního textu, zřetelně odlišujícím pásmo vypravěče od pásma figur. Právě *Babička* totiž Doleželovi posloužila jako příklad klasického typu epické struktury. Byly to však již studie Roberta Adama z devadesátých let (*Klasický typ epické struktury?* nebo *Pokus o slohový rozbor Babičky*), které v polemice s Doleželem dospěly k obdobným závěrům (pronikání prvků pásma postav do pásma vypravěče, narušování jednoty vypravěčské perspektivy a subjektivizace vyprávění ve prospěch Proškovíc dětí), byť se opírají o postupy a operují pojmy tradiční stylistické analýzy. Tato poznámka nechce nastolovat otázku autorovy (ne)původnosti, směřuje spíše k problému obecnější povahy, jenž se zdaleka netýká jen předkládané práce. Jistý teoretický koncept (v našem případě „fokalizace“) slouží jako interpretační klíč, ne však již jako nástroj inovativního čtení, což vyvolává podezření, zda určitá textová pozorování, která byla v sekundární literatuře již popsána, nejsou jen „překládána“ z jednoho metajazyka do metajazyka „inovovaného“. Tím to pak není primární

čtení a vlastní interpretační výkon, nýbrž až onen suplementární překlad, který zakládá (či sugeruje) „originalitu“ a „novost“ autorova výkladu, či spíše jeho zdání.

Tato obecná otázka má ovšem i zcela konkrétní konsekvence v praktické části předkládané práce, jež právě z tohoto důvodu zanechává rozporuplný dojem. Sympatickým rysem autorovy úvodní analýzy Lustigovy novely *Modliba pro Kateřinu Horowitzovou* je, že zůstává při textu, stopuje vnitřní fokalizaci, umístěnou uvnitř představovaných událostí. S těmito svými pozorováními, doloženými četnými, vhodně zvolenými příklady, se však autor nespokojuje a klade si otázku, jakou funkci tento typ vyprávění z pozice uvnitř příběhu prostřednictvím postavy-fokalizátora/ů plní. Již nad rukopisem práce jsem vyslovoval pochybnost nad autorovými závěry, a přestože původní formulace byly v jisté míře korigovány, základní námitka a otázka k diskusi zůstává: tvrdí-li JH, že ze zvoleného typu fokalizace vyplývá, že Židé věděli o svém nevyhnutelném osudu, domnívám se, že by o něm mohli vědět i tehdy, kdyby fokalizace byla vůči příběhu vnější a jejím vehikulem byl vypravěč-fokalizátor. Určující pro Lustigem zvolený pohled zevnitř není podle mého názoru ono *vědění*, na něž JH klade takový důraz, nýbrž naopak subjektivně prožívaná nejistota, přecházející v tušení a posléze jistotu tragického konce, již co chvíli střídá záblesk klamavé naděje. Jí se totiž člověk nemůže vzdát právě proto, že ono vědění, prožívané z pozice uvnitř příběhu a takto spoluprožívané také čtenářem, nikdy nemůže být absolutní.

Naratologickou analýzu kategorie fokalizace dalších tří textů (*Babička*, *Povídky malostranské*, *Trhání*) autor spojuje s jejich výkladem na základě Bachtinova pojetí idylického chronotopu. V případě *Babičky* doplňuje a rozvádí své poznámky z teoretického úvodu o funkci posunu vypravěčské perspektivy směrem k postavám, a tedy k subjektivizaci vyprávění ve prospěch dětí. Tato subjektivizovaná fokalizace, zpřítomňování vyprávěného světa z dětské perspektivy, způsobuje nejen to, že čtenář přejímá jejich optiku, cítí se být účastníkem dění, nýbrž je i jedním ze základních prostředků výstavby idylického obrazu světa. V případě Nerudových *Povídek malostranských* je věc o poznání komplikovanější. Miloš Sedmidubský ve své zásadní studii *Jan Nerudas Kleinseitner Geschichten als Antiidylle* představil Nerudův cyklus jako antiidylu, jako polemiku s českou literaturou a kulturou 60. a 70. let, kdy ji ještě ovládal idylický kód. Opíraje se o Bachtina, přesvědčivě doložil, že všechny konstitutivní rysy idylického chronotopu podléhají u Nerudy persiflujícímu přehodnocení: Neruda konstruuje chronotop *Povídek* konsekventně jako idylický, dává mu však současně antiidylický význam tím, že všechny jednotlivé rysy idyly prezentuje nikoli jako faktory zakládající štěstí, nýbrž jako faktory dehumanizující, člověku nepřátelské, člověka ničící. JH ve svém čtení dospívá k obdobným závěrům, aniž by jeho analýza

fokalizace jako proponovaného a prezentovaného interpretačního klíče k dnes už takřka kanonizovanému čtení *Povídek* jako antiidyly (srov. kupř. studie Wolfa Schmida, Václava Vaňka či Dagmar Mocné) dodala něco zásadně nového. Leccos nápaditého – jako kupř. možnost využít k popisu fokalizace ve vyprávění v první osobě bachtinovského „cizího slova“ – je tu toliko naznačeno, aniž by byl interpretační potenciál těchto fragmentárních postřehů v dalším výkladu rozvinut. Přitom právě reprodukce „cizího slova“ v polopřímých řečech je – domnívám se – jedním z rafinových prostředků Nerudovy ironie, díky níž koncept idyly nabývá protikladných významů. V tomto ohledu nemohu souhlasit s autorovým výkladem, podle něhož Neruda dociluje antiidyličnosti prostřednictvím odstupů, který zaujímá ich-vypravěč (často vystupující jako nezúčastněný svědek) od svých postav, od jejichž názorů se distancuje (s. 30-31). Chtěl bych zde připomenout kupř. pasáž z úvodu povídky *Jak si nakouřil pan Vorel pěnovku* (od věty „Mnohý lehkovážný sobě snad pomyslí“), v níž se vyprávějící já v rovině vyprávěcího aktu obrací na projektovaného čtenáře a explicitně tematizuje rozdíl mezi vnitřní a vnější perspektivou. Vypravěč sice výslovně zaujímá vnitřní perspektivu, odpovídající mentalitě a axiologii obyvatel Malé Strany, zároveň je však – užitím onoho „cizího slova“ – ironickou instancí této mentality a axiologie. Interpretace idylického světa Malé Strany jako antiidyly se tak podle mého soudu neděje na rovině vypravěčovy explicitní distance, nýbrž až na vyšší rovině, na níž se vypravěčovo sdělení s jeho pochybným žebříčkem hodnot neshoduje s hodnotami implikovaného, či abstraktního autora. Nerudův vypravěč nese rysy „nespolehlivosti“, v níž lze spatřovat strategický záměr, vztahující se na řízení čtenáře textem. Řečeno jinak: vyslovené nevyčerpává intenci textu.

Závěr: Předkládanou bakalářskou práci hodnotím jako poctivý pokus vyrovnat se s jedním z ústředních pojmů moderní naratologie. Autorova snaha doložit užitečnost analýzy fokalizace/hlediska pro interpretaci narativního textu však ve svém výsledku zanechává poněkud rozporuplný dojem. Na straně jedné v interpretovaných textech neobjevuje nic nového, nic, k čemu by již nedospěly jinak – řekněme že tradičněji – orientované výklady, na straně druhé se teoretická inspirace do autorova interpretačního výkonu promítla s rozdílnou intenzitou: nejdůsledněji, byť poněkud mechanicky v analýze Lustigovy novely, méně soustavně, ale nápaditěji v analýzách textů Nerudových a Němcové, byť ani tu nebyl interpretační potenciál, který se nabízel, dostatečně rozvinut.

I přes výše zmíněné výhrady, jež jsou míněny především jako podnět k diskusi, práce splňuje nároky kladené na bakalářskou práci a doporučuji ji k obhajobě.